

Valkó Arisztid részletesebb elemzése a solymári várban talált korai leletekről, illetve a kutató további elképzeléseinek ismertetője.

Különlenyomat a Magyar Mezőgazdasági Múzeum 1967 - 1968 évi Közleményeiből. Megjelent Seres István: Adalékok és emlékiratok Solymár Nagyközség történetéhez című könyvében.

A vadászkastély feltárása és a régészeti leletek

Fővárosunk határában fekvő solymári Várhegyen a második világháborút megelőző évtizedben megkezdett, de befejezetlenül maradt régészeti kutató munkálatok során, egy négyzet alakú 7x7 m területű palotának romrészke került napvilágra. A kőből és égetett téglából épült, gótikus és reneszánsz faragványokkal díszített épület emeletes volt, melynek földszinti része négy helyiségre tagolódott. Ebben két nagyobb terem és két kisebb helyiséget lehet megkülönböztetni. A nagyobb terem valószínűleg a kastély lovagterme volt, csúcsíves bejárata még a feltárási idejében eléggé ép volt. A palota emeleti részéből a helyiségbe temetődtek a lezuhant berendezési tárgyak, kandallók darabjai, faragványok és olyan leletek, amelyeket a tűz pusztított el, de teljesen nem semmisültek meg. A tárgyakra előbb törmelék, majd folyvást vastagabb földtakaró nehezedett.

Az ásatás a falak mentében és azok között folyt. Célunk az őskori település és az épületrendszer teljes feltárása volt. Ezt követően a vadászkastély romjainak konzerválására került volna sor. Munkálatainkat a második világháború szakította félbe./

A XVI. század jeles térképészeinek, Lázius Farkasnak egyik térképén, mely Oberhummer - Wieser művében jelent meg, erősen torzítva megtaláljuk Solymárvár legkorábbi ábrázolását. A metszeten torony, palota és külső védőfal látható "Salmar" "Salva" felirattal. A térkép a magyarországi hadszínteret mutatja be az 1556. évről. 14 Feltűnő, hogy Lázius még ennek a kis vadászkastélynak is milyen jelentőséget tulajdonít a nagyobb erődítmények láncolatában, amikor a török előnyomulása folytán, egyre szélesebb területsáv válik állandó hadszínterré.

A török hódoltság alatt felégetett kastély maradványait a XVIII. század elején az újonnan települt rác, majd sváb lakosság építkezéseihez elhordta, s csupán a földben nyugvó alapfalak, körülbelül 3 méter magasságig, valamint az ezek közé temetődött régészeti emlékek vészelték át viszonylag háborítatlanul - az uralkodói parancsra elrendelt rombolást.

A leletek több méter vastag földtakaró alól kerültek felszínre; jelentős részük kapcsolatos az egykor itt folyt vadászatokkal. Kiemelve az egyéb leletek közül, az alábbiakat ismertetjük: A feldolgozásnál különös figyelmet fordítottunk az egykori ásatási napló és egyéb feljegyzések adataira. 15

Nyílcsúcsok, köpűs és tüskés véggel, kovácsoltvasból, számszerűhöz, nyílhoz készültek és főként várvédelemnél használták; gyakran fordultak elő a szakállban végződők, kifejezetten vadászati célt szolgáltak; ezek ritkábbak. Készítési idejük a XV. század. Méretek: a köpűs végűek hossza 70 - 100 mm, vastagság 10 - 20 mm, átmérő 10 - 13 mm, metszet romboid; a tüskés végűek hossza 70 - 75 mm, vastagság 10 - 13 mm, túske 20 mm, metszet négyzet alak.

Vadászlándzsa - töredékek, levél alakra kovácsolták. Ezekkel a vadat lóhátról űzve, vagy gyalogosan döfték le. Méretek: Hosszúság 200 mm, töv vastagság 20 mm.

Dárda - töredékek kovácsolással készültek, vadölésre használták. Méretek: köpű-átmérő 12 mm, hosszúság 100 mm, szélesség 20 mm, metszet romboid alak.

Bronz függesztő horog, vadászkeszlet tartozék. Gótikus ízlésű, rovátkolt, hullámos vésettél készült; visszahajló lemezcsíkból és kengyel alakú tagból áll. A vadász e horgot valamilyen eszköznek övbe függesztéséhez használta. Nem lehetetlen, hogy a nyílkeszletet tartó puzdrát akasztotta rá, bár azt a gyalogos vadász inkább vállon átvett szíjon hordta. Hossza 85 mm, szélessége 10 mm. Készült a XV. század közepén. A gyűjtemény egyik legszebb és legépebb darabja.

Vadászcsutora, ezüstből készült. Ez a művészi kidolgozású ritka műtárgy, mint a Magyar Nemzeti Múzeumban fekvő Jankovich-gyűjtemény leltárkönyve írja - feltehetően Mátyás király nyéki vadaskertjéből, kerülhetett ide. Indiai dióból készült, aranyozott-ezüst lemezekkel lett borítva, amelynek egyik felére Homeros Odisszejából vett harci jelenetet, míg a másik felére rohanó vadászkutyákat vésett az ötvös. Készítési ideje a XV. század. A csutorát 1805. évben emelték ki, az akkor még létező várkútból és a község földesurának, Marcibányi Istvánnak adományozták. A műtárgy nincs a múzeum birtokában. Hova kerülése nem állapítható meg. 16

Cserépkancsók, díszes tálak, eszközök töredékei, amelyeket vadász-lakomáknál használtak. Egy aranyozott cserépkancsó kifolyójának darabkaja külön is említést érdemel, mivel teljes azonosságot mutat a budai királyi palotában - a legújabb ásatások során előkerült aranyozott cserépedényekkel. E tárgyak Mátyás király asztali készletéhez tartoztak és néhány darabjuk Solymárra is elkerült, nyilván vadászatok során. A lelet bizonyíték a budai udvartartás és a solymári vadászkastély szorosabb kapcsolatára: a budai és solymári várnagy többször volt ugyanaz a személy (Ráskay Balázs).

Puskacsövek , öntött ólom- és vasgolyók. A lövedékek átmérője 10 - 15 mm. A többféle golyótípus a lőfegyverekkel való vadászatra utal. A vadászkastély védelmére a sokszögletes kovácsolt szakállas puskák szolgáltak. Ezeknél a csövet szakáll segítségével akasztották a lőrés szélébe, hogy a rossz és kezdetleges puskapor használata folytán, az elsütésnél fellépő visszaugró erőt mérsékeljék. Készítés ideje: a XVI. század eleje. Méretek: hosszúság 890 - 1020 mm. Golyók átmérője 25 - 30 mm.

Lószerszám- töredékek, ezek az akkori vadászatoknál is használatos lótarítás emlékei. Könnyű és nehéz lovakhoz való kisebb-nagyobb patkók, zabla típusok, csatok-veretek részei, karikák, alakos szíjvégek, különböző formájú kengyelek, tarajos sarkantyúk; erdei ösvények irtásához használt sarlók, vágóeszközök. Az említett tárgyak mindegyike igen elrozsdásodott állapotban került elő.

Állati csont- maradványok. Vegyesen fordultak elő a különböző használati tárgyak között, s a környéken elejtett és helyben elfogyasztott vadfajokra utalnak. Említést érdemelnek az őz- és szarvasagancs megmunkált darabok, amelyek evőeszköz és szerszámnyélnék, gombnak, karikának szétfűrészelve - maradtak fenn.

Vadkan agyarak. Ezek hossza átlagosan 150 mm, amiből az következik, hogy az állatok nagytermetűek lehettek.

Szárnyasvad közül kacsza, liba csontjai ismerhetők fel. Sajnos, a csontok zöme a második világháború alatt jórészt veszendőbe ment, így azokból a vadállomány pontosabb tagozódása ma már alig állítható össze. Megjegyezzük, hogy a csontokat a középkori földmunkálatok során össze-vissza hányták.

Kiértékelve a leleteket és a kastélyra vonatkozó történelmi adatokat, lerögzíthetjük azt a tényt, hogy Solymár erdőségeiben a vadászat különböző formáit, neveit egyaránt gyakorolták.

Dr. Valkó Arisztid tanulmánya Lamberg Kristóf egykori fővadászmester tevékenységéről a solymári vár kapcsán.

Különlenyomat a Magyar Mezőgazdasági Múzeum 1967 - 1968 évi Közleményeiből. Megjelent Seres István: Adalékok és emlékiratok Solymár Nagyközség történetéhez című könyvében.

Lamberg Kristóf fővadászmester

A solymári vadászkastély birtokosa a mohácsi vész idejében a már szereplő Bakics Pál rác vajda volt. Ő keveset vadászott a birtokához tartozó erdőkben. A vajdát inkább a török ellen vívott csaták kötötték le, többet volt a harctéren, mint a solymári várban. Ispánja Bakay Demeter diák viszont oly szenvedélyes vadász volt, hogy legkevésbé sem törődött a mindjobban fenyegető török veszedelemmel, a vadászkést mindig előbbre valónak tartotta. Hűségese szolgálataiért már 1528-ban megkapta a várkastélyhoz tartozó birtokok egy részét, amely a pilisi erdőig ért. De az a nagy terület kevésnek bizonyult vadászataihoz s ezért nemegyszer jogtalanul lovagolt be a király nyéki vadaskertjébe, s lőtte a vadat.

A fővadászmester , Lamberg Kristóf hiába tiltotta meg Bakaynak a vadászatot, ezen a környéken, utasításainak csak akkor volt foganata, amikor I. Ferdinánd rendelkezést adott ki ellene.

A nyéki vadaskert híre a vadászatot kedvelő Ferdinándnak is felkeltette figyelmét. 1529.-ben a pilisi hegyekben rendezett egy nagyobb vadászatot, amely alkalommal bölényeket hajtott lóháton, majd kíséretével Budára jött. Itt személyesen győződött meg a kert és vadállomány siralmas helyzetéről. Akkor már sok helyen nagyobb rések, repedések támadtak a falakon, amelyeken át a vadállatok kiszöktek, a környező erdőkben kóboroltak, nemesek, parasztok, vadorzók akadálytalanul lőtték és fogták össze. 17

Lamberg bejárta a nyéki vadaskertet, a környező erdőket és az orvoslandó bajokról kimerítő jelentéseket küldött Ferdinándhoz. 18

A mohácsi csata után bekövetkezett zavaros politikai helyzet a királyi vadaskertet sem kímélte meg, és további pusztulásba vitte. Lambergen kívül nem volt senki, aki az elhanyagolt erdővel törődött volna. Erőfeszítései komolyabb eredményt sokáig nem hoztak. A Habsburgok bizalmasának kevés tekintélye volt ahhoz, hogy a király rendeleteinek mindenben érvényt szerezzen. Többszöri sürgetésének, erélyes fellépésének könyvelhető el, hogy a jobbágyok a vadaskert falait javítani kezdték, eltorlaszolták a nagyobb repedéseket, és tizenhét vaddisznót, két szarvast vissza tudtak még terelni. A többi vad, amely nem esett a vadorzók kezébe, szétszóródott a környező erdőkben.

A nyéki vadaskertbe Hunyadi Mátyás uralkodása idején, több ország vadfajait telepítette le. Kádár Zoltán

a "Mediciek állatseregletei..." című tanulmányában 19 a Corvinák gazdag állat-illusztrációiból azt a következtetést vonta le, hogy az illuminátorok a miniatúrákon, a vadaskertben fellelhető állatokat örökítették meg.

A vadaskert sorsa a továbbiakban is foglalkoztatta Lamberget, aki nemcsak itt, de a környező erdőkben is vaditatók, védőházak építéséhez kért engedélyt Ferdinándtól. Az erdők karbantartásához Solymár és környező falvak jobbágyait kívánta igénybe venni...

A solymári vadászkastély történeti szerepét ez a rövid vázlat a levéltári és egyéb kutatások, valamint a Helytörténeti Gyűjtemény vadászati és régészeti emlékéanyagára építi.

Valkó Arisztid tanulmánya a solymári várkastély mibenlétét boncolgatja a vadászat ősi mesterségének fényében.

Különlenyomat a Magyar Mezőgazdasági Múzeum 1967 - 1968 évi Közleményeiből. Megjelent Seres István: Adalékok és emlékiratok Solymár Nagyközség történetéhez című könyvében.

A solymári vadászkastély

Vadászatok Solymáron és környékén a XV - XVI. században.

A vadászat mind a mai napig lényeges része a mezőgazdaságnak és ezen keresztül tágabb értelemben a nemzetgazdaságnak. Szerepe és jelentősége természetesen sokat változott a századok folyamán.

A Solymár községben álló egykori királyi vadászok romterületének felkutatásával, a régészeti leletek kiértékelésével, a környéken lefolyt vadászatok történetével hosszú ideje foglalkozom. Alábbiakban ez irányú kutatásaim eredményeit kívánom összegezni.

A Pest megyei Solymár községhez tartozó Várhegyen (Mátyáshegy), és a körülötte elterülő dombos oldalakon i.e. a II. évezred közepe táján a vatyai kultúrához kapcsolódó bronzkori néptörzs telepedett le, mely vadászattal, állattenyésztéssel, földműveléssel foglalkozott. 1 Sárból épült földbe mélyített házikóik helyén, számos állati anyag és bronz háziesszközt, többé - kevésbé ép cserépedényt, kerámia tárgyat, állati csontdarabokat tártunk fel 1930 - 1940-ig. 2

A tűzpad körül, a ház patics-töredékei között, szétszórta, elszenesedett gabonaszemek kerültek elő. Ezeket a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban az 1967. év folyamán P.Hartyányi Borbála muzeológus határozta meg és megállapította, hogy a szemek árpa (*Hordeum vulgare* L.) maradványai. 3. A magvak összenyomódtak, felpuffadtak, toklász nélküliek, egyeseken pedig ráégett pelyva volt felismerhető.

A bronzkori őslakók kipusztulása után évszázadokkal később római birodalmi alattvalók telepedtek itt a területen, akik hasonlóan földműveléssel foglalkoztak. I. u. a II - III. századból fennmaradt síremlékeken gyakran találkozunk foglalkozásra utaló állat, gyümölcs és növényi ábrázolásokkal.

A népvándorlás korának települési viszonyait - leletek hiányában - ez ideig nem ismerjük.

A korai Árpádkorban, a feudalizmus kezdetén települtek meg a községben a XI. századi első lakók, akik az itteni hatalmas erdőket irtani kezdték, mint azt könyvében Haeufler 4 és Hunfalvy 5. Állítja. Első ismert okleveles említése 1244-ből származik, amikor is I. Majs nádor családjának volt itt birtoka. Ezt a lakott birtokot "Praedium Solomar" 1266-ban II. Nána comes a margitszigeti egyháznak adományozta. 6 Az okirat érdekessége, hogy megnevezi az itt élő jobbágyokat: Neen az apa, és négy fiával és a család többi tagjaival művelte a határt, ökrökkel munkálták a szántókat, réteket, jelentős gazdasági felszereléssel rendelkeztek, szőlő és gyümölcsstermesztéssel is foglalkoztak. A család később megszorodott, idővel újabb lakók is érkeztek. Egy 1288-ból származó oklevél már faluként említi, melyet IV. László Czempsi Rudolf nevezetű harcosának adományozott. 7

Az oklevelek egyértelműen "Solomar", "Saalmar" néven tüntetik fel a települést. A helynevek és iratok adatainak egybevetéséből következik, hogy királyi vadászfalu 8 volt, s az itt lakó szolgáló népek solymászzal, 9 madarak idomításával (falconari) foglalkoztak, s a királynak ilyen szolgáltatásokra voltak kötelezve.

Solymár falu 1337-ben Drugeth Vilmos nádor birtokába jutott, aki ezt tovább népesítette.

A vár a későbbi vadászlak, vadászkastély, alapjait 1370 körül rakták le a Lackfi család tagjai. Az épület a

kor igényeinek megfelelően a mai községtől északkeleti irányban fekvő Várhegy tetejére épült. A dombot megkerülő bővizű patak ágai közé települt a középkori falu. Háttérben nagy kiterjedésű mocsaras, ingoványos terület és tavacska képződött, s jó védelmet nyújtott a lakóknak; a dombhátak szélvédetté tették a helyet.

A vadászlak a XV. század folyamán többször átépült, kibővítették, királyi vadászkastéllá alakították. Legtöbbször a király vagy főtisztviségeket viselő személyek voltak a birtokosai. Így 1401-ben Maróthi János macsói bán birtokában volt; 1435-ben Zsigmond neje, Borbála birtokolta; 1442-ben Erzsébet királyné, majd Garai László nádor lett birtokosa. 1482-ben Hunyadi Mátyás fiának, Corvin Jánosnak adományozta. 10 1496.-ban II. Ulászló a birtokosa. Egy ideig a Thurzó család is birtokolta. 1526-ban pedig Bakics Pál rác vajda szerezte meg. 1531.-ben Buda város birtokába jutott. A század második felében a török foglalta el, és gyújtotta fel. 11

E rövid ismertetés után térjünk vissza az épület vadászati jelentőségére, amit közelebbről II. Ulászló egyik oklevele világít meg. Ezt vadászattörténeti jelentősége miatt szó szerinti fordításban közöljük.

“ Mi Ulászló Magyar- és Csehország királya, tudtul adjuk mindenkinek, akiket illet, hogy mivel Salmar (Solymár) vára Pilis megyében, a mi Buda városunk szomszédságában oly kellemes és igen alkalmas helyen fekszik, hogy midőn mi mérhetetlen gondjaink és aggodásaink miatt, amelyek néha kifá-rasztanak bennünket és így Budán a fáradság vesz rajtunk erőt, mindég ki tudtunk oda vonulni felüdülés és vigasz céljából, amit leginkább a vadászatban érünk el és ott a vadászatban gyakorolhatjuk magunkat. Ezért hívünkkel, Ráskay Balázs királyi kubikulárius mesterrel, a budai vár várnagyával, akihez tartozik a nevezett várnak tulajdonjoga, és öröklött volta - ilyen cserébe léptünk, hogy ő a nevezett Salmar várat, a következő birtokokkal: Salmar, Kovachi és a Borosjenő birtokban levő birtokrészekkel és a Pákhy birtok felével Pilis megyében, továbbá Szentlőrinc, Káposztáskeszi, Félegyház és Sele birtokokkal, azonkívül a Kerkőü birtokban levő birtokrészrel Pest megyében - amelyek mind Salmar várához tartoznak és egyúttal a vár minden más tartozékával, bármi néven is nevezik azokat - kivéve csupán Rád birtokkal és Szentmiklós pusztát, amelyben jelenleg 3 legföljebb 4 jobbágy tartózkodik és az acsai birtokban levő birtokrészt - Pest megyében - amelyet beleegyezésünkkel és hozzájárulásunkkal, ugyanaz a Balázs a maga számára tartott meg átadja nekünk - amint át is adta valójában.

Ezzel szemben mi Véghless várát Zólyom megyében, amelyet mi Justh Andrásról, akinél ez a vár eddig a magyar királyoktól 6300 aranyért el volt zálogosítva, ugyanazért az összegért visszaváltottuk - annak összes tartozékaival, falvaival, birtokaival, vámjaival és minden más jövedelmi forrásával, mint Véghless vár tartozékaival, az említett Ráskai Balásznak és Katalinnak, feleségének, továbbá a nevezett Balázs leányainak, Margitnak, Erzsébetnek és Katalinnak és ezek leszármazottainak 8000 aranyért, és mivel Véghless vára jórészt romokban hever és a várhoz tartozó halastó is szét van rombolva, és így mindkettő javításra szorul, ezért a halastó helyreállításához 300, a vár helyreállításához pedig 500, és tartozásunk fejében annak a nevezett Balásznak szolgálatai elismeréséül szintén 500 aranyat hozzácsatolva, amelyek így összesen 9300 aranyat tesznek ki - ráírtuk és ráírjuk, magunkra vállalva, hogy Ráskai Balázst és feleségét, leányait és leszármazottaikat Véghless várának birtokában mindenkivel szemben meg fogjuk védelmezni és mint védelmezők szerepelünk.

Ha ezt nem tudjuk valami okból cselekedni, akkor Salmar várát, a fent felsorolt birtokokkal, birtokrészekkel neki, feleségének és leányainak vissza fogjuk adni és az 1300 aranyat, amelyet neki a fentnevezett okokból a zálog összegéhez csatoltunk - teljes kielégítést fogunk adni, - ha pedig a jelzett várat, annak összes tartozékaival nem akarnók visszaadni, akkor a teljes 9300 arany forintért eleget fogunk tenni, neki vagy feleségének, vagy utódjainak. Mindezekre magunkat és a jövődő magyar királyokat kötelezzük ezen írásunk alapján, melyre titkos pecsétünket függesztettük, melyet, mint magyar királyok szoktunk használni. Kelt Budán, Mindszentek ünnepén, 1496." 12

Ulászló király, aki szenvedélyes vadász volt, azért cserélte el a birtokában lévő Véglés várat a Ráskai család solymári várával, mert gyakori vadászataihoz Véglés túl messze esett. Solymár hatalmas erdőterülete, gazdag vadállománya, közelsége Budához, igen alkalmasnak bizonyult a vadászat különféle nemeinek gyakorlására. Az erdők a Hármashatárhegy irányában kapcsolódtak a hűvösvölgyi erdőséghez, érintették Nyékfalut, melynek közelében terült el a királyi nagy vadaskert, és itt állt Mátyás király gazdagon felszerelt vadászkastélya is. 13

Északi irányban a Pilis-vidék erdei voltak határosak a várral, mely erdőbirtokok a XV - XVI. században ide tartoztak.

JEGYZETEK

1. Pest megye Műemlékei, 1-2 kötet.: Szerk.: Dercsényi Dezső. Bp. 1938. I. 23-24. p.
2. Dr. Valkó Arisztid: A solymári bronzkori Raktárlelet. Folia Archeologica. Bp. 1941. 3-4. Évf. 99 p.
3. P. Hartyányi Borbála - Nováki Gyula - Patai Árpád: Növénymag- és termésleletek Magyarországon az újkortól a XVIII. Századig. Bp. 1968. / Lásd e kötetben 18 p. 23.

4. Haeufler, J.V: Buda-Pest historisch topographische Skizzen. Pest. 1854. 73. p.
 5. Hunfalvy János: Ungarn und Siebenbürgen, Darmstadt, 1856. I. 251 - 252. p.
 6. Országos Levéltár (Továbbiakban OL.): Mohács előtti gyűjtemény. DL. 604.,...unum praedium nomine Solomar prope Budam cum uno servo nomine Nene et quatuor filiis et bobus ad unum aratrum, vineis, nemoribus, fenetis et omnibus, quae ad illud idem praedium pertinent, quod habuit et possedit ab antiquo..."
 7. Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei. 1002 - 1599. Bp. 1938. 23. p.
 8. Bonomi Jenő: a budakörnyéki helységnevek népies magyarázata. Phiológiai Közlöny. Bp. 1940.(64). 43 - 53. p.
 9. Solymászat a vadászat egy neme, Ázsiából ered. Hazánkban az árpádházi királyok alatt terjedt el. Az uralkodó osztály kedvtelése volt. A solymászok lóhátról űzték a vadat. A sólyom a vadász bőrkesztyűs bal kezefején ült, fejére díszes sapkát, "kápát" húztak, melyet csak a felbocsátáskor rántottak le. A sólyom a vadat a levegőben tiporta le és ölte meg. II. Endre már 1231-ben tiltó rendeletet hozott a solymászok ellen, mivel hajtás során súlyos károkat okoztak az ültetvényekben. IV Béla pénzérmein solymász jeleneteket örökített meg: a király vágatva viszi kedvenc sólymát. Nagy Lajos fősolymásza, Magyar László könyvet írt a solymászatról. Miklos egri vikárius 1424-ben vadászsólymot kért a lurimai plébánostól. Hunyadi Mátyás és Beatrix nagy solymászok voltak, amint azt Janus Pannonius megénekelte. Mátyásnak betanított sólymai és kutyafalkái voltak az udvari vadászatokhoz. Beatrixnak az erdélyiek 1476-ban sólymokat küldtek ajándékba. II. Lajos nagyobb adótarozást engedett el ügyes sólyoméért. A solymászatot a hódító török is kedvelte.
- Solymár község egykori címere solymászt ábrázol, szőlőfürttel.
 10. Balogh Jolán: A művészet Mátyás király udvarában. I -2. köt. Bp. 1966. I. 261. p.
 11. L. az 1. jegyzetben i.-m. II. 46 - 56. p.
 12. OL.DL.20501. "... Castrum Salmar... vicinitate civitas nostrea Budensis, Tam in ameno opportunissimoque loco existeret, utcum nos propter eurus et sollicitudines immensas, quibus non(n)unquam fatigamur,fastidium Budae ceperit, possimus semper pro recreatione et solatio, quod in venationibus aecepimus, eo concedere et in ipsius venationibus exerceri datur..."
 13. Bél, Matthias: Notitia Hungariae novae hiastorico geographica divisa in partes quatuor, Tomus tertius Austriae, 1737, Typis J.P. van Ghelen. 507. p.
 14. Oberhummer, Eugen - Wieser. Franz R.: Karten des Wolfgang Lazius. Innsbruck. 1906. Karten der Österreichischen Lande und des Königreichs Ungarn aus dem Jahre 1545 - 1563. VI. Abth. Die Karten des Ungarischen Kriegschauplatzes von Jahre 1556.
 15. Valkó Arisztid: A solymári vadász kastély feltárásáról vezetett ásatási napló és jegyzetek. Solymár, 1929. (Solymári Helytörténeti Gyűjtemény kéziratai.)
 16. Magyar Nemzeti Múzeum. Adattár r: Jankovich gyűjtemény. Leltárkönyv. "Consignatio Scyphorum Phialarum, Caliceum et Cantharorum e Collectuiona Spblis Dni Nicolai a Jankovich Museo Nationali Hungarico resignatorum." No. 167. "...Gutturium venaticum argenteum (vulgo Csutora)..."
 17. Nemesek, jobbágyok vadászatát az 1504. évi 18. tc. szabályozta. Ha a jobbágyot vadorzáson rajtakapták, azon a földesúr 3 forint bírságot hajtott be. A parasztok vadorzáshoz nyilat, íjat használtak, és különféle vadölő, vadfogó szerszámokat, csapdákat készítettek. Használták még az ólombotot, hajítófát, parittyát, madarász hurkot, lépet stb.
 18. Thallóczy Lajos: Lamberg Kristóf I. Ferdinánd király fővadászmestere Budán. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. Bp. 1894. 1. évf. 111 -124 p. "... Erdők, amelyeket Buda körül vidék meglehetősen bővelkednek vadban, Solymár és Urhidja felé, mind Bakics Pálé..."
 19. Kádár Zoltán: A Mediciek állatseregletei és Mátyás király vadaskertje. Búvár. Bp. 1966.(2). 74-77. p.
-